Imamlar Arasındaki Ihtilaflara Dair

Kemâlpaşazâde

Çeviri & Dipnot
Yakup Çetinkaya

Yayın Tarihi:
16.03.2020

Müracaat:
numanidusuncemektebi.com

numani

İmamlar Arasındaki İhtilaflara Dair

[Kemâlpaşazâde]

Bismillâhirrahmânirrahîm

İhtilafların asıl sebebi delil ve kanıtların farklı olmasından kaynaklanır. Ancak bazen bu ihtilaflar müçtehidin içinde bulunduğu asrın ve zamanın farklı olmasından da kaynaklanıyor olabilir. Tıpkı Ebu Hanife (ö. 150/767) ve Sâhibeyn[1] arasında oluşan şu meselelerdeki ihtilaflar gibi:

1) Ebû Hanîfe'ye göre bir kimsenin kuru üzümden bir kilo fıtır sadakası vermesi buğdaydan iki kilo vermesi gibidir. Çünkü o ikisinin fiyatı kendi zamanında aynıydı. Sâhibeyn ise kuru üzümden dört kilo fıtır sadakası vermek birer kilo hurma ve arpa vermek gibi olur diyorlardı. Çünkü bu ikisinin fiyatı da Sâhibeyn'nin zamanında birbirine denkti.
2) Ebû Hanîfe'ye göre bir kimse "baş" yememek üzere yemin ettiği halde inek başı yerse yeminini bozmuş olur. Koyun başı da bunun gibidir. Çünkü kendi zamanında her iki hayvanın başı pişiriliyor ve yeniliyordu. Sâhibeyn ise dediler ki: "Bu kişinin yemini koyunun kafasını yemediği sürece bozulmaz." Çünkü onların zamanında koyun kafasından başka bir hayvanın kafası pişirilip yenilmiyordu.
3) Ebû Hanîfe'ye göre siyah elbise giymek mekruhtur. Çünkü onun zamanında bu tür elbiseyi insanlar giymiyordu ve giyilmesi ayıp karşılanıyordu. Bundan dolayı da bu konuda kendi zamanındaki örfe göre cevap vermiştir. Sâhibeyn ise bu renkte elbise giymek caizdir demişlerdir. Çünkü onların zamanında bu renkte elbise giyiliyor ve kendisi ile iftihar ediliyordu. Bu konudaki ihtilafın bir yönü de şudur ki bir kimsenin bir elbiseyi gasp etmesi ve bu gasp edilen elbiseyi siyaha boyaması Ebû Hanîfe'ye göre bir noksanlık iken Sâhibeyn'e göre değerlenmedir. Bu mesele, bazı meşayıhımızın *el-Hidâye* kitabında ve bu kitabın şerhlerinde anlatılanlardan yol çıkarak yaptıkları bir çıkarımdır.
4) Ebû Hanîfe'ye göre kadının (davalı, şahitlere ta'n[2] etmediği müddetçe) şahitlerin adil olup olmadığını araştırıp soruşturmadan adil olduğunu varsayarak zahire göre hüküm verebilir. Şayet kendisi aleyhine şahitlik edilen kimse şahitlere ta'n ederse şüphe oluştuğundan şahitlerin güvenilirliğini soruşturma hakkı sabit olur. Sâhibeyn'e göre (kadının şahitlerin güvenilirliğini sorgulamadan önce) hüküm vermesi caiz değildir. Bu mesele de aynı şekilde bazı meşayıhımızın yaptıkları çıkarımlardandır.[3] Sadruşşehîd (ö. 536/1141), *Kitâbu't-Tezkiye* isimli eserinde bu konu hakkında şunları

[1] Hanefî literatüründe Ebû Hanîfe'nin talebeleri Ebû Yûsuf (ö. 182/798) ve Muhammed b. Hasan eş-Şeybânî (ö. 189/805) hakkında kullanılmıştır.(Salim Öğüt, "İMÂMEYN", TDV İslâm Ansiklopedisi, 2000, 22/207)
[2] Bir olaya şehadet edenlerin, bu şahitlikte yalancı olduklarına dair davalı tarafından yöneltilen iddia. (Erdoğan, Mehmet, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, Ensar Neşriyat, İstanbul, 2010, s. 545)
[3] İbnü'l-Hümâm, *Şerhu Fethi'l-Kadîr*, Dâru'l-Fikr, Beyrut, 2005, 7/378; Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâi' fî Tertîbi'ş-Şerâi'*, Beyrut, 6/270; Ömer Nasûhî Bilmen, *Hukûk-u İslâmiyye ve Istılâhât-ı Fıkhiyye Kâmûsu*, İstanbul, 1985, 8/152.

söylemiştir: "Fukaha bu konuda ihtilaf etmiştir. Bazıları dediler ki: Bu ihtilaf (İmâm Ebû Hanîfe ve Sâhibeyn'nin içinde yaşadıkları) asrın ve zamanın (birbirinden) farklı olmasından kaynaklanmaktadır. Kanıt ve delillerin farklı olmasından kaynaklanmıyor. Çünkü İmâm Ebû Hanîfe bunun kendi zamanında yaşayanlar için söyledi. Kendi zamanında yaşayanların adil olduğu Nebi (sallallâhualeyhivesellem) tarafından sabit olmuştur. İmâm Ebû Hanîfe üçüncü asırda yaşamış ve Nebi (sallallâhualeyhivesellem) üçüncü asrı şöyle söyleyerek hayırla övmüştü: "Asırların en hayırlısı benim içinde bulunduğum asırdır. Sonra onu takip eden asır (tâbiûn), daha sonra onu takip eden asırdır (etbâu't-tâbiîn). Bundan sonra yalan yayılır."[4]

Peygamber Efendimiz (sallallâhualeyhivesellem) tarafından kendi zamanındaki insanların adil oluşu sabit olduğundan İmâm Ebû Hanîfe, kadının, şahitlerin şahitliğini kabul edebilmesi için müzekkinin tadiline muhtaç olmadığını söylemiştir. Sâhibeyn ise kendi zamanlarında yaşayanların adalet vasfına sahip olduğu Nebi (sallallâhualeyhivesellem) tarafından sabit olmadığı için kadının şahitlerin şahitliğini kabul edebilmesi için müzekkinin tadiline muhtaç olduğunu söylemişlerdir. Aksi takdirde (verilecek olan karar) isabetli olmaz. İmâm Ebû Hanîfe'nin zamanında kadı, hasım/davalı şahitlere ta'n etmediği müddetçe şahitlerin adaletine hükmedebilirdi. Ancak davalı şahitlere ta'n ederse kadı (müzekki olmadan) onların adaletine hükmedemez. Aynı şekilde şüphelerle sabit olmayan meselelerde -ki onlar hadler ve kısaslardır- hasım şahitleri ta'n etmese bile kadının hüküm verme yetkisi yoktur. Lakin aynı surette Rasûlullâh (sallallâhualeyhivesellem) onları tadil etseydi -hasım şahitlere ta'n etse de- kadının hüküm verme yetkisi olurdu.

Yine bazıları bu konuda dediler ki: Bilakis bu ihtilaf delil ve kanıtların ihtilafından dolayıdır (zamanın değişmesinden dolayı değil). Doğru olan da budur. Sâhibeyn dediler ki "istishâbu'l-hâl[5]"den dolayı (şahitlerde) adalet vasfı sabittir. "İstishâbu'l-hâl" ile sabit olan, sabit olan (başka bir) şeyin devamlılığı için hüccet olabilir. Ama sabit olmayanın ispatına hüccet olamaz. Tıpkı zâhir-i yed ile sahip olunan mülkiyet gibi. Onu, sabit olanı devam ettirmek için sarf etmek mümkün olsa da olmayanı var etmek için sarf etmek mümkün değildir. Ki o da şüf'a ile alma hakkıdır. Konumuza dönecek olursak, aleyhine şahitlik yapılan kimsenin şahitlikten önce hakkı sabit olmadığına göre "istishâbu'l-hâl" ile sabit olan bir adalet ile de sabit olmaz.

İmâm Ebû Hanîfe, İmâm Muhammed'in (ö. 189/805) "Edebu'l-Kâdî" bölümünde aktardığı şu rivayeti delil almıştır: Hz. Ömer'den (radiyallâhuanh) rivayet edildiğine göre Rasûlullâh (sallallâhualeyhivesellem) şöyle buyurmuştur:
"Müslümanlar, iftiradan dolayı ceza almış olanlar hariç birbirlerine karşı adaletlidirler."[6] İşte bu görüş ondan nakledilmiş ve onun hilafına herhangi bir şey de

[4] Buhârî, 2652; Müslim, 2533
[5] Aksine bir delil bulunmadığı sürece serbestlik ve yükümsüzlüğe yahut daha önce varlığı bilinen bir durumun devam ettiğine hükmetme yöntemi anlamında fıkıh usulü terimi. (Ali Bardakoğlu, "İSTİSHÂB", TDV İslâm Ansiklopedisi, 2001, 23/376-381)
[6] Serahsî, *el- Mebsût*, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1983, s. 16 ve 36

nakledilmiş değildir. Böylece bu görüş icmâ konumuna yükselmiş oldu. Bu rivayet edilen delil, iki Müslümanın birbirine karşı şahitlik etmelerine mahsus olsa da kendilerine taalluk eden meselede zimmilerden bir kimseye karşı da olabilir.

İtkânî'nin (ö. 758/1357) *Ğâyetü'l-Beyân* isimli eserinde *Şerhu'l-Akta'* dan naklettiğine göre: Ebû Hanîfe'nin bu görüşünün bir veçhi de Nebi'nin (sallallâhualeyhivesellem) hilali gördüğünü ve Müslüman olduğunu söyleyen bir bedevinin şahitliğini, onun adaletini/güvenilirliğini sorgulamadan kabul etmesidir. Çünkü Müslüman güvenilirdir. Hz. Ömer'in (radiyallâhuanh) aktardığı gibi: "Müslümanlar, iftiradan dolayı ceza almış olanlar hariç, birbirlerine karşı adaletlidir."

Gerçek bilgiye ulaşmanın zorluğundan dolayı zahir ile iktifa edilir. Çünkü müzekkinin sözünün kabul etmek aynı zahir ile amel etmek gibidir. Ancak kendisi aleyhine şahitlik edilen kimse (yani davalı, şahitlere) ta'n etmesi bunun hilafınadır. Şöyle ki şahitlerin hallerinin araştırılmasını ister. Hâlbuki bu zahire terstir. Çünkü zahire göre Müslüman bir şahit yalan yere şahitlik etmeyeceği gibi Müslüman olan hasım da açıkça yalan yere ta'n etmez. Binaenaleyh bu iki durum arasında tercih yapmak için araştırma yapmak gerekli olmuştur. (İtkânî'nin sözü bitmiştir)

Üç imam (Ebû Hanîfe ve Sâhibeyn) ile İmâm Züfer (ö. 158/775) arasında şu meselede vaki olan ihtilaf da (zamanın değişmesinden kaynaklanmaktadır): Bir kimse evin salonunu görse ama odalarını görmese üç imama göre muhayyerlik hakkı düşer. İmâm Züfer'e göre (muhayyerlik hakkının düşmesi için) odaları da görmesi gerekir. *el-Hakâik* isimli kitapta denildiği gibi: "Doğrusu şudur ki üç imamın benimsedikleri görüş (kendi beldelerindeki) evlerin mimarîsine göre söylenmiştir. Zira onların zamanında evler tekdüze idi. Lakin bugünkü evler birbirlerinde çok farklıdır. Bundan dolayı evin içine girip her odasına bakmak lazım."